

14. Shytyuk M.M. Boyko-Blokhin Yuriy Havrylovych / Mykola Mykolayovych Shytyuk, Yevhen Hryhorovych Horburov, Kyrylo Yevhenovych Horburov // Slava i hordist' Mykolayivshchyny. 75-richchyu utvorenya Mykolayivs'koyi oblasti prysvyachuyet'sya.– Mykolayiv: Vydavets' P.M. Shamray, 2012. – S. 46–53.

Карпюк Я. Формирование мировоззренческих позиций Юрия Бойко-Блохина.

В данной статье автор отражает важный, с точки зрения формирования мировоззрения, период жизни Ю.Бойко-Блохина, анализирует особенности соответствующей среды, в которой формировались позиции будущего профессора; отмечает важную роль в формировании и утверждении гражданской позиции места рождения, семейного круга, периода обучения, общественно-политического и профессионального опыта. Учитывает роль отдельных личностей и организаций края, существование и деятельность которых сыграли важную роль в этапах становления общественно-политических взглядов Юрия Бойко-Блохина.

Ключевые слова: Юрий Бойко-Блохин, формирование мировоззрения, общественно-политические взгляды, Николаев.

Karpiuk Ya. Formation worldview Yuriy Boyko-Blokhyn.

In this article the author reflects important in terms of the formation of ideology amount of time analyzing the features of the environment-which formed the future position of professor. Recognizes the important role in shaping and establishing civic place of birth, family circle, years of education, the first socio-political and professional experience. Recognizes the role of individual figures and organizations in the region, the existence and activity of which played an important role in the stages of socio-political views Yuriy Boyko-Blokhyn.

Keywords: Yuriy Boyko-Blokhin, formation of ideology, social and political views, Nikolaev.

Одержано 28.01.2016

УДК 81'373.21:94(47+57) «192/193»

**Оксана Тарапон
(Переяслав-Хмельницький)**

**РАДЯНСЬКІ ТОПОНІМИ 1920–1930-х рр.: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ
ТА ІДЕОЛОГІЧНО-ЦІННІСНЕ СПРЯМУВАННЯ**

У статті висвітлено процес становлення радянської топонімії протягом 1920–1930-х рр., особливості формування нових назв населених пунктів та різних державних господарських і культурно-освітніх установ. Показано ідеологічне та політичне наповнення радянських топонімів, які мали формувати відповідні цінності в суспільній свідомості, популяризувати більшовицьку систему.

Масово змінюючи старі топоніми, більшовики прагнули розірвати з минулим, знищити історичну пам'ять, посилити процеси русифікації та уніфікації, сформувати власну систему символів. Тому перейменуванню підлягали релігійні, старі козацькі та інші історичні назви. Радянські топоніми стали одним із видів пропаганди, вони відображали революційні і класові ідеали. Особливо поширеними були іменні назви на честь героїв і радянських командирів, основоположників міжнародного революційного руху. А з 1930-х рр. масового характеру набули перейменування на честь вождів радянської держави. В умовах репресій і деформації суспільних цінностей, топонімічні назви набули сакрального характеру і теж потрапляли під переслідування.

Ключові слова: радянські топоніми, населені пункти, радянські символи, ідеологічні цінності.

Вивченням географічних назв, їх походженням, змістовим наповненням займається топоніміка. Більшість дослідників сходяться на тому, що назви населених пунктів – це один із головних проявів національної самосвідомості, самоідентифікації, невід'ємна

ознака територіально-державної приналежності. Одночасно, топоніміка виступає важливим інструментом формування історичної пам'яті. Топонімічні зміни завжди супроводжували переломні періоди історії багатьох народів і держав. Традиція називати іменами державних правителів міста існувала і в часи античності, і в давньоруський період. У Російській імперії, з посиленням самодержавства, додався звичай називати населені пункти іменами представників імператорської династії. Однак, мова йшла, переважно, про новозасновані поселення, рідше – про топонімічні зміни в зв'язку з адміністративно-територіальними реформуваннями. Радянська топонімічна «революція» не має аналогів у світовій історії. Після падіння Російської імперії в багатьох її районах почалася боротьба з імперськими символами (пам'ятники, назви вулиць, площ), поширювалися назви «Революції», «Свободи», імена російських соціал-демократів, есерів (Мілюкова П., Гучкова А., Львова Н.), хоч цих перейменувань було не багато, часом вони взагалі не стосувалися революційної тематики [1].

Історична топонімія тісно пов'язана з природно-географічними, історичними, соціокультурними особливостями народу. Тотальна зміна топоніміки в радянський період демонструвала прагнення більшовицької влади повністю розірвати з минулим, зі старими цінностями. Ідеологізація топонімії, поширення меморіальних топонімів на честь вождів, героїв революції, державних керівників зумовили негативні морально-етичні наслідки [1].

У руслі нової хвилі процесу декомунізації в Україні історичні аспекти розвитку топоніміки та її сучасні проблеми стали предметом активного обговорення наукових кіл та широкої громадськості. У статті А. Мамалиги, Д. Данильчука розглядаються міська топоніміка як важлива складова мовної системи, сучасні тенденції топонімічного розвитку в публікаціях мас-медіа [6]. Історичні особливості топонімічного впливу на українську самоідентичність окреслено в публікації В. Брехуненка [2]. Основні риси зміни в топонімічному ландшафті України перших радянських десятиліть, їх змістове наповнення та ідейне спрямування проаналізував М. Борисенко [3]. Вплив офіційної державної ідеології на зміни у топоніміці Харкова в 1919–1930-х рр., як засобу формування свідомості людей через знакові символи, розглянула М.Ю. Тахтаулова [10].

Разом з тим, подальшого дослідження потребують питання ідеологічно-ціннісного спрямування радянської топоніміки, процес радянського маркування в Україні, визначення певної топонімічної символічної системи, особливостей її формування та запровадження в назвах населених пунктів, різних об'єктів, що і стало метою даної статті.

Походження топонімів в Україні має досить багату історію і власну специфіку. Спосіб поширення найменувань через документально засвідчене надання певного імені як загальнообов'язкового для вживання почав превалювати із посиленням ролі держави в житті соціуму, коли імена стали об'єктами юридичного регламентування і підпадали під ретельний державний контроль. Характерною ознакою власних назв, наданих вольовим (адміністративним, директивним) шляхом, є наявність у їхньому змісті ідеологічного (в широкому значенні) навантаження [6]. Адміністративне поширення топонімічних назв переважно пов'язане з новобудовами або перейменуваннями, що здійснюються державними органами.

Причинами перейменування географічної номенклатури часто виступають зовнішньополітичні фактори, зміни державних кордонів, бажання підкреслити національну приналежність об'єктів номінації. Сукупність лінгвістичних і культурологічних уявлень про топонім, його форму, зміст і суспільні функції дослідник С. Нікітін пропонує окреслювати терміном концепція топоніма, а питання «суспільного навантаження» топоніма визначає як ставлення держави до топонімії. Вивчаючи становлення радянської топоніміки, науковець указує, що політизація топонімії, притаманна для багатьох країн, у Росії набула особливого прояву, що віддзеркалює перманентну соціальну й ідейну кризу суспільства ХХ ст. [8]. Загалом погоджуючись із твердженнями вказаного дослідника, зазначимо, що процес

запровадження радянських топонімів в Україні мав не лише ідейно-змістове навантаження, він продовжив процеси русифікації і денаціоналізації, розпочаті ще царським режимом.

На момент завоювання радянськими військами території України і остаточного утвердження при владі більшовиків у 1920 р., РРФСР вже пройшла досвід топографічної «місцевої анархії», коли органи місцевої влади мали право самостійно здійснювати зміни адміністративно-територіального характеру. Вимога повідомляти про них органи НКВС на практиці часто ігнорувалася. З 1920 р. почалася робота Адміністративної комісії ВЦВК з урегулювання проблем адміністративного поділу федерації, збір відповідних даних та розгляд територіальних спорів. У 1921–1922 рр. дана комісія на державному рівні неодноразово виступала проти спонтанних перейменувань (кількість яких по Росії була немалою), які часто не погоджувалися з центром, вносили плутаницю в комунікаційно-транспортну мережу тощо [8]. В Україні при ВУЦВК діяла Центральна Адміністративно-Територіальна Комісія (ЦАТК), яка мала юридично закріплювати перейменування. Згідно постанови від 17 жовтня 1923 р. клопотання про перейменування подавалися місцевими органами влади до ЦАТК, а потім затверджувалися ВУЦВК [3, с. 22].

На початку 1920-х рр. чиновники як в Росії, так і в Україні констатували, що багато назв вже змінено і їх необхідно лише легалізувати. Створення СРСР загострило проблеми адміністративно-територіальних взаємин центру і регіонів, що змусило Адміністративну комісію при ВЦВК зайнятися підготовкою загального положення про перейменування в СРСР. На кону, з одного боку, стояли питання економіки і зв'язку, а з другого, – ідеології, з приводу чого точилися внутрішньопартійні дискусії. Черговою постановою ЦВК в 1923 р. було заборонено перейменування населених пунктів, які мають пошту й телеграф чи залізничні станції. Невеликі населені пункти могли перейменовуватися з дозволу уряду. Це рішення мотивувалося дорожнечею та проблемами поштово-телеграфного зв'язку. Хоч спонтанна зміна географічної номенклатури продовжувалася й надалі [8]. Цікаво, що дані заборони негативно сприймалися українським більшовицьким керівництвом і трактувалися як порушення суверенітету та конституції УСРР. У зв'язку з чим у червні 1924 р. конституційна комісія ВУЦВК порушила клопотання про скасування постанови ЦВК СРСР, яка забороняла перейменування залізничних станцій та поселень з поштово-телеграфними пунктами [3, с. 22].

Разом з тим, питання топонімії викликало дедалі більший інтерес органів радянської влади. Обмежуючи перейменування незначних населених пунктів іменами партійних лідерів, влада ініціювала перейменування крупних міст. Таким чином, до середини 1920-х рр. центральна влада підпорядкувала процес перейменування і зацікавилася топонімією як одним із нових жанрів пропагандистської діяльності [8].

Будь-яка революція супроводжується «топонімічними переворотами», утвердженням революційної символіки. Російський історик В.П. Андреев зазначає: «Очевидно, держави і народи завжди потребують символічних підкріплень своєї консолідації, колективного буття. Революційна топоніміка підкріплює таку єдність». Символами єдності стають пам'ятні дати, імена героїв, мучеників революції, революційних вождів. Кожен символ має свою історію і міфологію, де друга значно важливіша. На перетворення знаку, події, імені в символ потрібен час і зусилля влади, яка формуючи історичну пам'ять, створює легенди і міфи навколо певних подій та імен [1]. Радянський лад, по великій мірі, ознаменував своєрідний ренесанс традиційного російського етатизму, коли саме центральна влада вирішувала які галузі промисловості розвивати, які міста і де будувати [1].

Дослідники констатують, що в пореволюційний період у перейменуванні була помітна тенденція підміни топонімів поняттями («Жовтень», «Червоний», «Революція»), а по мірі утвердження радянської імперської традиції почали переважати назви на честь вождів (топонім-ім'я) [3, с. 22]. Серед абстрактних понять в радянській топонімії 1920-х рр. набули поширення назви з основою «червон-», що означало революційний зміст, а не традиційне значення «красивий, прекрасний». Серед перших перейменувань з основою

«червон-» вважають топонім Червона могила, затверджений за клопотанням жителів селища при залізничній станції Провалля в пам'ять понад чотирьохсот червоноармійців, що там загинули [8]. У грудні 1919 р. там відбувся бій 8-го Богучарського полку 33-ї кавалерійської дивізії, що прибув з Радянської Росії, з загонами білогвардійського генерала Мамонтова. На честь цієї події згодом тут відкрили пам'ятник загиблим воїнам, а Провалля перейменовували в станцію Червона могила [5].

До середини 1920-х рр. була сформована радянська концепція топоніма, в якій домінує політична складова – відповідність «духу часу», чітке політичне смислове навантаження, близьке для «серця пролетаріату». Традиційне призначення топоніму (адресне та орієнтаційно-просторове) було витіснене політико-ідеологічним. Ще однією концептуальною рисою радянської топонімії є її приурочення до офіційних свят (н-д, до дня Жовтневої революції перейменовували вулиці, площі, населені пункти), ювілеїв і дат смерті громадсько-політичних діячів (шквал перейменувань об'єктів 1924 р. після смерті Леніна, перейменування по смерті Кірова, Орджонікідзе, Калініна тощо) [8].

Нова географічна топоніміка поступово оволодівала простором. Виникла своєрідна топонімічна номенклатура, перелік назв обов'язково включав:

- революційно-романтичні ідеали – Свобода, Рівність, Братерство, Революція;
- соціально-класові приналежності – вулиці Робітничі, Пролетарські, Червоноармійські, рідше – Селянські;
- на честь героїв і жертв революційної боротьби, основоположників і діячів міжнародного марксистського руху (К. Маркса, Ф. Енгельса, К. Лібкнехта, К. Цеткін, М. Урицького, Г. Плеханова, М. Бакуніна, В. Воровського);
- воєначальників Червоної Армії і керівників партизанського руху, головним чином із числа загиблих чи померлих.
- на честь більшовицьких вождів (набуло масового характеру не відразу). Поступово росло число вулиць з ім'ям Леніна, Троцького, Зінов'єва, Рикова, Дзержинського, інколи місцевих керівників [1].

Російські дослідники наголошують на важливості семантичного аспекту в поширенні нової топонімії, оснований на бажанні розуміти компоненти слова і осмислювати їх в морально-політичному і стилістичному ракурсі. Перейменування, на їх думку, видавалися природними і необхідними для життя суспільства [8]. Однак, процес поширення радянської топонімії в Україні мав іншу природу, оскільки більшість радянських топонімів була чужою для українського населення, як і сама більшовицька влада з її лідерами-тиранами. Це був запрограмований процес маркування підкореної території, уніфікації та русифікації в Україні. Витіснення традиційних топонімів мало нівелювати національні основи українства, перейменування 1920-х рр. носило, здебільшого, ініційований зверху характер, відбувалося за чітко визначеним сценарієм, хоч і приурочувалося до знакових радянських дат.

Метою перейменувань перших радянських десятиріч було кілька факторів: 1) заміна неблагозвучних назв; 2) зміна церковних найменувань; 3) адміністративні перейменування – зміна адміністративного статусу чи видалення однойменних назв; 4) політичні перейменування – заміна старих політичних конотацій чи введення нових радянських ідеологічних [8].

Так, причиною топонімічного перейменування радянські вчені вказували необхідність ліквідації назв, які б принижували гідність мешканців (принизливих, вульгарних назв, що існували в дореволюційній Росії). Подібні перейменування мали підставу на території Росії, де топоніми типу «Дрянная», «Херовка», «Дураково», «Пердуново», «Сукіно» тощо підпали під стихійний процес перейменування на початку 1920-х рр. Показово, що в перші радянські роки неблагозвучні назви змінювали переважно на політично нейтральні, а з 1923 р. – на політичні [8]. У 1930-х рр. в Україні перейменовувалися поселення такі як Жидовичі, хут. Вовкуни, Козел на радянізовані топоніми [3, с. 25]. На нашу думку, дана причина перейменування в Україні переважно не була актуальною, оскільки історична

топонімія формувалася тут за інших обставин, ніж у Росії, багато населених пунктів в Україні пов'язані з козацькою історією. Тому даний фактор перейменування в Україні виступав переважно підставою для ідеологічних маркувань.

Витісняючи релігійні конотації із топонімічних назв, радянські ідеологи часто застосовували підміну одного терміну іншим, який мав нести нове радянське смислове навантаження (н-д, Богодарівка – Краснодарово, Покровське – Жовтневе) і адаптувати більшовицьку фразеологію до побутово-релігійних традицій [3, с. 23–24]. Знищенню підлягали не лише назви поселень, пов'язаних із релігійними святами чи подіями, але і їх власниками (Богомолівка – Червона Знамянка, Миколаївка на Полтавщині була власністю графа Миколи Капніста, який відігравав помітну роль в українському середовищі, с. Миколаївка Манжеліївської волості Кременчуцького повіту або Троїцьке перейменоване 1922 р. на честь М.В. Фрунзе) [4].

Метою політичних перейменувань була заміна назв імперського або ж козацького походження. Погодимось із твердженням директора Державного архіву Полтавської області В. Гудима, який серед причин радянської практики масових перейменувань населених пунктів вбачає бажання стерти історичну пам'ять і впровадити культ правлячої партії та її вождів, уніфікувати топонімію міст та сіл у межах СРСР. Тому перейменуванню підлягали населені пункти, які мали колишнє імперське походження (Катеринослав, Єлисаветград), релігійну назву (Вознесенське, Богомолівка) чи історичне козацьке походження (Бахмут, Кам'янка) [4]. Так, 7 березня 1923 р. Президія ВУЦВК доручила Наркоматам внутрішніх справ та юстиції спостерігати за підготовчою роботою по перейменуванню населених пунктів, що носять назви, пов'язані з «пережитками» епохи царизму. До 1 травня пропонувалося місцевим органам влади подати відомості про населені пункти, назви яких мають «династичні, релігійні чи інші контрреволюційні назви» на предмет їх заміни згідно бажання і волі робочих мас і незаможного селянства. Намагаючись подати процедуру зміни назв населених пунктів як ініціативу трудящих мас, більшовики організували загальні збори мешканців населених пунктів, які підлягали перейменуванню. Хоч самі жителі не завжди розуміли сутність запропонованих новацій, через що траплялися і неординарні ситуації. Наприклад, в 1923 р. при перейменуванні с. Покровське Ковалівського р-ну на Артемівку, окремі мешканці з'ясували «хто ж був тов. Артем?», а учасники сходки звернулися з проханням до райвиконкому негайно надіслати до сільської ради для ознайомлення автобіографію т. Артема та його портрет [4]. У 1930-х рр. на Полтавщині було перейменовано низку козацьких сіл та хуторів, відомих з XVII–XVIII ст. (хут. Курилехівка (Куриলেখине) під Полтавою у 1935 р. до роковин загибелі Сергія Кірова перейменовано на с. Кірове) [4].

Утвердження вождизму зумовило широке застосування антропотопонімів або меморіальних топонімів – топонімів, утворених від особистих імен, а саме – діячів партії, лідерів радянської держави. Поширення традиції присвоєння різним об'єктам імен радянських лідерів, на нашу думку, мало на меті популяризувати партійну систему, утверджувати «верховенство» вождів. З перших років радянської влади стали популярними прижиттєві посвяти політичним діячам. Крім Леніна, популярністю користувалися й інші партійні лідери. Прижиттєві номінації є концептуальною рисою не лише радянської топонімії, а характерні для тоталітарної свідомості ХХ ст. Їх можна порівняти з посвятами в 1920–1930-і рр. в Італії, де прем'єр Муссоліні був увіковічений в назві міста та у внутріміських назвах багатьох італійських міст [8].

Історик М. Борисенко меморіальні топоніми 1920-х рр. умовно поділяє на три групи: 1) перейменування, що відбувалися за ініціативою селищних рад і мали на меті вшанування місцевих діячів (сількорів, голів сільрад) – вони зберігали місцеву українську специфіку, мають закінчення –е-, –а-; 2) назви від імені діячів міжнародного комуністичного руху, які були топонімами-символами (приживалися гірше, ніж новоутворені назви, але були дуже популярними на початку 1920-х рр.); 3) перейменування великих міст, що ініціювалося

зверху і втілювало чітку ієрархію ідеологічного пантеону [3, с. 22–23]. Скажімо, постать Артема (Сергеєва) в Україні мала стати символом героя-борця періоду підпільної боротьби та громадянської війни в Україні. При житті Леніна його ім'я присвоювалося окремим населеним пунктам, після смерті почалася топонімічна ленініана [1]. Наприклад, у 1923 р. с. Балясне Баляснівського р-ну Полтавської округи отримало назву Леніно, хоч незабаром йому повернули стару назву [4]. Однак, досить швидко вищим керівництвом СРСР ім'я В. Леніна було монополізовано, назви, пов'язані з ним, ставали формою нагороди та відзнаки окремих місць, підкреслення їх особливого статусу в житті країни. У 1924 р. було навіть прийнято декрет «Про заборону перейменування ім'ям В.І. Ульянова (Леніна) міст, вулиць, споруд, закладів без дозволу ЦВК Союзу РСР» [8].

У топоніміці утвердилася система ієрархії вождів – великі, стратегічно важливі міста переважно ставали носієм імені когось із популярних «вождів», на що не могли розраховувати невеликі поселення. Офіційно було закріплено ієрархію міст і сіл України. У квітні 1929 р. постановою ВУЦВК установлювалося, що право називатися ім'ям вождя революції, або назвою, що відбивала б революційну епоху надається лише тим населеним пунктам та адміністративно-територіальним одиницям, які своїм минулим та сучасним його заслуговують. Тому більшість перейменувань стосувалася саме промислових районів [3, с. 23].

При перейменуванні на честь місцевих борців за революцію траплялися відверті «перегини». Так, у Карлівському р-ні на Полтавщині одне із селищ було назване на честь В.Д. Голобородька, в дореволюційний час засудженого за участь у банді кримінальних злочинців, звільненого після 1917 р. за амністією і «обраного» до керівництва профспілки місцевого цукрового заводу. Після самосуду односельчан його поховали з почестями «як жертву петлюрівської розправи», а згодом його іменем назвали радгосп і селище [4].

У зв'язку з розбудовою нових міст і поселень, на карті СРСР широко представлена індустріальна топонімія (за металургійним виробництвом, за видами сировини). Поряд із виробничим принципом надання назв поширеним був географічний (за назвами річок, гір і т. д.), значно рідше за іменами видатних особистостей (науковців тощо) [1].

У 1920-х рр. поширювалася практика радянського топонімічного маркування не лише через назви населених пунктів (ойконіми), але й різних господарських об'єктів, державних та громадських установ (ерготопоніми – фабрики, колгоспи, заводи, шахти тощо). Так, у Харкові протягом 1922–1932 рр. діяв Комуністичний університет ім. Артема. В Артемівському окрузі функціонував Палац ім. тов. Леніна. Цікаво, що імена радянських керманців окремим установам присвоювали не лише посмертно, нерідко організації називали іменами діючих лідерів партійного радянського апарату. Наприклад, при Центральній Лікувальній Комісії, що обслуговувала партійну номенклатуру, існував санаторій ім. тов. Чубаря. У Прилуках діяв Житловий кооператив ім. т. Петровського [9, с. 72]. Дана практика була широко розповсюджена і в 1930-х рр. Так, на середину 1930-х рр. в м. Мелітополі функціонували завод елеваторного і хлібо-заводського обладнання ім. Воровського, насосний завод ім. Балицького, завод нафтових двигунів загальносоюзного значення «Перемога» [11, арк. 50–60]. Розмахи індустріалізації зумовили будівництво і реконструкцію численних промислових об'єктів, які отримували радянські топоніми, в тому числі іменні. Такі рішення, згідно клопотання партійних, профспілкових організацій, робітників та інженерно-технічної інтелігенції, проводилися через Секретаріат і Президію ЦВК УСРР, а далі затверджувалися в ЦК КП(б)У. Наприклад, у середині 1930-х рр. надсилалися клопотання щодо присвоєння ім'я тов. С.В. Косіора республіканській потужній радіостанції в Броварах [11, арк. 61–62; 12, арк. 12], ім'я тов. П.П. Постишева – Харківській обласній вищій комуністичній сільсько-господарчій школі тощо [11, арк. 26].

Чергова хвиля перейменувань в Україні пов'язана з адміністративно-територіальною реформою 1930 р., внаслідок якої було ліквідовано округи, повіти і запроваджено області й райони. Радянські топоніми, як засіб русифікації, дуже рідко втілювали власне

українські назви, переважно створювався гібрид між російською та українською формою («Красноармійське») [3, с. 24–25].

Попри активні процеси радянських топонімічних маркувань, на кінець 1934 р. радянські назви в населених пунктах України були представлені відносно скромно. Найбільше радянізованих назв районів та міськрад було в Одеській і Донецькій обл. Загалом по Україні переважали топоніми автохтонні та часів Російської імперії, поряд з радянськими уживалися церковні назви (Троїцьке, Покровське) [11, арк. 15–17]. За нашими підрахунками радянські назви мали: 1 із 93 районів Київської обл.; 1 із 83 – Харківської; 3 із 58 – Дніпропетровської; 3 із 76 – Вінницької; 2 із 39 – Донецької; 6 із 70 – Одеської; жодного із 55 – Чернігівської та жодного в АМСРР. Із 13 міськрад Донецької обл. налічувалися 3 радянські назви; із 4 міськрад Одеської обл. – 1. Серед назв районів знаходимо Затонський, Люксембургський, Сталіндорфський, Ротфронтівський, ім. Г.І. Петровського, ім. Дзержинського, Будьонівський, Жовтневий, Постишевський, Каліндорфський, Карл-Лібкнехтовський, Комінтернівський, Фрунзівський та ін. [11, арк. 15–17].

Масштабні топонімічні перевороти в Україні розпочалися з середини 1930-х рр., пріоритетне місце зайняли іменні топоніми.

Вище указувалося, що підставою для радянських перейменувань часто ставали знакові радянські свята. Серед них були і такі неодиозні як святкування на Дніпропетровщині в 1935 р. 15-річчя вирішальних боїв з Врангелем, які «визначили результати всього ходу громадянської війни». У зв'язку з цим передбачалося перейменування низки населених пунктів, культурних і господарських закладів іменами «кращих героїв боїв з Врангелем», окремих частин Червоної Армії і «окремих епізодів і подій того часу». У зв'язку з «ювілеєм» було прийнято рішення про перейменування м. Мелітополь в Новофрунзенськ (з відповідним районом) та 5-ти сільрад: Агаймаську (Івановський р-н) в сільраду ім. Фрунзе; Н-Павловську (Бердянський р-н) – ім. Партизан; Воскресінську (Н-Троїцький р-н) – ім. Блюхера; Каменську (Б. Білозерський р-н) – ім. Щорса; Жеребецьку (Оріховський р-н) – ім. Грязнова – бувшого командира 30-ї дивізії, під керівництвом якого форсувалася Чонгарська переправа [11, арк. 66]. Принагідно зазначимо, що М.В. Фрунзе – один із воєначальників Червоної армії в період Громадянської війни, котрий за час свого перебування в Україні не лише був керівником операції по розгрому білогвардійських військ Врангеля на півночі Таврії і Криму, а й організатором широкомасштабних каральних операцій по знищенню основних осередків українського повстанського руху опору, керівником хлібозаготівельної кампанії в Україні під час першого штучного голоду 1921–1923 рр. [7, с. 37–38].

Типовим було перейменування на честь вшанування партійних лідерів та увіковічення пам'яті діячів Радянської держави. Так, у лютому 1935 р. Бюро Одеського Обкому КП(б)У прийняло рішення про перейменування трьох районів області із історичних назв на імена Куйбишева, Косіора, Постишева [11, арк. 23]. А в постанові ЦК від 3 травня 1935 р., підписаній Сталіним, йшлося про: присвоєння 4-м підприємствам і заводам Дніпропетровщини імен Кірова, Куйбишева, Хатаєвича, Калініна, перейменування заводу ім. Скрипника на завод ім. Димитрова; перейменування району та сільради Одеської обл. в Котовський р-н та сільраду ім. Кірова [11, арк. 2–4]. Раптова смерть радянського партійного і політичного діяча В.В. Куйбишева у січні 1935 р. зумовила низку адміністративних перейменувань та присвоєння його імені ряду об'єктів, наприклад, на Донеччині: Краматорському металургійному заводу, Макіївському труболітейному заводу, Ново-Чумаковській вуглезбагачувальній фабриці, шахтарському поселенню Вершка Сталінського р-ну [11, арк. 1].

У 1936 р. було розгорнуто відповідну топонімічну кампанію щодо увіковічення пам'яті О.М. Горького в Україні. Вже на другий день по смерті пролетарського письменника – 19 червня Київський Міськком КП(б)У клопотав про присвоєння ім'я О.М. Горького

Київському заводу станків-автоматів, педагогічному інституту, Державному дитячому театрові та вул. Кузнечній [12, арк. 18]. 22 червня Президія Харківської міськради винесла рішення про присвоєння імені О.М. Горького Харківському Державному Університету, Харківському Міському парку, зразковій 21-й школі, яке підтримали Пленум Харківської міськради та Президія Харківського Обласного Виконавчого Комітету [12, арк. 19–21]. 25 червня Президія ЦК спілки робітників початкової і середньої школи України в Одесі «за численними пропозиціями учителів» внесла ухвалу про надання одеському учительському санаторію ім'я О.М. Горького, направляючи відповідне клопотання до ЦВК УСРР [12, арк. 22].

Цікаво, що частина документів з клопотанням від обласних до всеукраїнських органів про перейменування чи присвоєння імен певним об'єктам йшла під грифом «таємно», як, наприклад прохання Дніпропетровського Обласного комітету до ЦК КП(б)У про присвоєння Апостоловському району ім. тов. С.В. Косіора [12, арк. 7] чи аналогічне звернення Донецького Обкому про присвоєння шахті Сокологорівка ім. П.П. Лбченко [12, арк. 11]. У першому випадку ініціатива йшла від районних організацій, у другому – від комсомольського осередку, що могло стати причиною небажання розголошення даних ухвал до позитивного їх вирішення вищим керівництвом.

У 1930-х рр. набула поширення практика відзначення топонімічними перейменуваннями ювілейних дат партійних лідерів. У рамках політичної ієрархії було прийнято вшановувати представників вищих ешелонів влади. Так, з приводу 50-ліття члена Політбюро ЦК ВКП(б) Серго Орджонікідзе другий секретар ЦК КП(б)У П. Постишев у листі до першого секретаря С. Косіора відзначав: «Очевидно, ми пошлемо колективне вітання від Політбюро ЦК КП(б)У, але крім того, мені здається, слід було б в ознаменування його ювілею – найменувати або вулицю або якийсь культурний заклад в м. Києві» [12, арк. 37]. На ознаменування цієї події, за клопотанням працівників та міських організацій Запоріжжя і обласних органів влади, комбінату Запоріжсталь було присвоєно ім'я Серго Орджонікідзе [12, арк. 34–35].

Однією із причин адміністративних перейменувань було також видалення однойменних назв населених пунктів. Але документи показують, що таких випадків в Україні було небагато і вони теж мали ідеологічне спрямування. Скажімо, в середині 1930-х рр. піднімалося питання про зміну назви двох однойменних Костянтинівських районів у Дніпропетровській та Донецькій обл. через плутаницю в поштово-телеграфній роботі. Точилися дискусії серед представників партійних та виконавчих органів Дніпропетровщини з приводу надання району імені Молотова чи Куйбишева і якому саме району даної області надати ім'я Куйбишева [11, арк. 6, 9–10]. Звісно, остаточне рішення з цього приводу приймалося в ЦК КП(б)У та ВУЦВК [11, арк. 29]. Інший проклад: 1936 р. Дніпропетровський Облвиконком клопотав перед вищими органами України та СРСР про перейменування м. Запоріжжя-Кам'янського на Дніпродзержинськ, пояснюючи, що назва міста застаріла і в області існує м. Запоріжжя та Кам'янський р-н [12, арк. 5–6]. Загалом мотивація перейменування однойменних назв виглядає абсолютно формально на фоні тотальної уніфікації топонімії в 1930-х рр. Скажімо, в 1935 р. з метою увіковічення пам'яті тов. В.В. Куйбишева обласні організації Чернігівської, Дніпропетровської та Одеської областей одночасно порушили клопотання про перейменування по одному із своїх районів, що було підтримано Президією ВУЦВК [11, арк. 32]. У Постанові ВУЦВК це рішення мотивувалося клопотанням партійних, радянських організацій, робітничих та колгоспних мас, а також потребою «уніфікувати назви районів та їх центрів» [11, арк. 33]. Таким чином, внаслідок цих дій в Україні одночасно з'являлося три Куйбишевські р-ни з райцентрами – селами Куйбишевка. Водночас надсилалося клопотання до ЦВК СРСР про перейменування станції Царекостянтинівка Катеринінської залізниці на станцію «Куйбишевку» [11, арк. 33].

Ще одним приводом перейменування населених пунктів на радянський лад стала ліквідація адміністративних національних районів в умовах згорання політики коренізації.

Зокрема, в 1935 р. Політбюро ЦК КП(б)У клопотало перед ЦК ВКП(б) щодо розформування Мархлевського (пол.) і Пулинського (нім.) районів Київської обл. і створення нового адміністративного району – Червоноармійського з райцентром м. Червоноармійськ, частину сіл було приєднано до суміжних районів. Показово, що в постанові президії Київського Облвиконкому це обґрунтовувалося економічною слабкістю районів, віддаленістю їх сілрад тощо. У закритих документах указувалося, що рішення викликане браком «достатньо міцних і перевірених польських і німецьких кадрів» для зміцнення цих прикордонних районів, які стали «центром притягнення і зосередження різного роду націоналістичних елементів» [11, арк. 52–55]. Офіційна постанова Президії ЦВК УСРР з приводу даних адміністративних змін не підлягала публікації в пресі [11, арк. 56–57]. У 1936 р. Дніпропетровський Обком КП(б)У прийняв рішення в ознаменування 10-ліття Високопольського німецького району перейменувати його в Гекертовський (ім. Фріца Геккерта – німецького комуніста, члена Виконкому Комінтерну, члена Політбюро ЦК компартії Германії). Райпарком зобов'язували провести серед трудящих району масову роботу навколо питання перейменування [12, арк. 10]. Тобто, це було типове адміністративне рішення, спрямоване на забезпечення певних політичних завдань – денационалізації і радянзації національних районів в Україні.

Політична топонімія набула сакрального характеру, несла певне ціннісно-ідеологічне спрямування. У клопотаннях місцевих органів України до центральної влади з приводу перейменування мотивацією часто виступає бажання «відмежуватися», «розірвати» з минулим, тобто топонім-символ, на думку М. Борисенка, виступав своєрідним оберегом і рубежем між минулим і майбутнім [3, с. 24]. Наприклад, у клопотанні Дніпропетровського Обкому КП(б)У та Виконкому до ЦК КП(б)У викладалося прохання широкої громадськості, яка протягом двох років ставить питання про перейменування Синельниківського р-ну на район керівника Дніпропетровської обл. тов. Хатаевича: «Теперішня назва Синельниківського району з'являється ганебною для трудящих цього району, бо вона походить від імені колишньої поміщиці Синельникової – злючого ворога робітників і селян». Далі викладалися досягнення і обґрунтування, що район гідний носити нове почесне ім'я [12, арк. 2–4]. Крім бажання відмежуватися від минулого, яке може скомпрометувати, в клопотанні явно проглядає бажання стати під захист нового «господаря», але вже свого, радянського і впливового.

Подібне відмежування від дореволюційного минулого звучить у тексті телеграми партійного складу та персоналу Єкатерининської залізної дороги вузла Синельниково, яку ЦВК перейменувало «із ганебного ім'я Єкатерини в дорогу імені Великого Вчителя і Вождя народів тов. Сталіна» [12, арк. 8]. Подібну «честь» було відзначено п'ятитисячним мітингом і прийняттям зобов'язань працювати якнайкраще [12, арк. 9]. Ця подія виступає рубежем, що поділяє історію залізниці на «до» і «після»: «1935 року ми працювали погано мали багато аварій, останні місяці ми розгорнули Стаханівський, Кривоносівський, Кожуховський рух, ми значно покращили свою роботу...». Адже надане ім'я покладає серйозні зобов'язання «працювати так як вчить нас Любимий Вождь і кращий машиніст локомотива революції тов. Сталін» [12, арк. 8 зв.]. Показово, що в привітанні Кагановича з приводу цього перейменування указувалося, що право носити ім'я Сталіна залізничники «добилися наполегливою вірцевою роботою протягом всього 1935 року» [12, арк. 1]. Подібна невідповідність фактів покривалася суцільною пафосною риторикою про великі зобов'язання внаслідок наданої високої нагороди.

Переконані, що масові перейменування, які почалися з середини 1930-х рр., посилювали бюрократичну волокиту і плутанину адміністративного характеру. Адже всі рішення про перейменування, після проходження багатьох офіційних інстанцій в Україні, направлялися на затвердження в ЦВК Радянського Союзу. Зважаючи, що подібні топонімічні процеси охопили не лише Україну, відповідні рішення прийматися швидко не могли. А, крім того, вони, однозначно, відволікали державних чиновників від вирішення більш нагальних господарських проблем, скажімо, матеріального, кадрового забезпечення

новостворених та реформованих районів, які стояли вкрай гостро. Наприклад, 11.03.1935 р. на затвердження ЦВК СРСР було надіслано Постанову президії ВУЦВК про перейменування Хабнинського р-ну Київської обл. і с. Кабани цього району на честь Л.М. Кагановича. Станом на 10.05.35 р. питання залишалося не вирішеним, що зумовило чергове клопотання до Москви з проханням пришвидшити його затвердження [11, арк. 41]. Наявні документи показують, що з моменту подання клопотання з України до ЦВК СРСР (березень 1935 р.) до прийняття рішення щодо перейменування району (серпень 1935 р.) пройшло майже п'ять місяців. Питання щодо остаточного перейменування сіл цього району затяглося до червня 1936 р., а виписка із протоколу, направлена в ЦВК УСРР датована 27.10.36 р. [12, арк. 38]. Тобто, епопея топонімічних перейменувань часом розтягувалася на багато місяців. Таке зволікання не дивне, адже відповідні клопотання з республік затверджувалися постановами ЦК. Особисто Сталін підписував, скажімо, такі прохання як перейменування на ім'я Чубаря залізничної станції і Депо на Дніпропетровщині чи присвоєння імені Єжова новому міському райкому КП(б)У в м. Кривий Ріг [12, арк. 14, 17].

Цікавою у цьому контексті є реакція з Москви на «низову» ініціативу перейменувань. У телеграмі до ЦК КП(б)У та обкомів партії від 26.10.36 р. указувалося: «Останнім часом пішла вакханалія пропозицій про перейменування країв, областей, міст, районів, заводів, інститутів, радгоспів, колгоспів і тому подібне. ЦК ВКП(б) пропонує припинити подальші спроби перейменування» [12, арк. 42].

У 1930-х рр. дійсно почалася хвиля вакханалії з політичними перейменуваннями. Пов'язана вона, на нашу думку, з масштабами політичних репресій, що розгорнулися в Україні. З одного боку, імена репресованих радянських діячів підлягали негайному перейменуванню. І в цьому були зацікавлені не лише партійні органи, а, в першу чергу, – мешканці чи робітники об'єкту номінації, адже носити ім'я ворога народу ставало небезпечно. З другого боку, – ім'я-символ у масовій свідомості почало відігравати захисну функцію. Чим вищий ранг вождя – носія символічного імені, – тим більша надія уникнення репресій, звинувачень у різноманітних ухилах тощо. Особливо це помітно в постгеноцидний період середини 1930-х рр. При аналізі радянської топонімічної ієрархії, символічних функцій імен-топонімів на думку спадають аналогії з релігійним культом богів-покровителів міст-держав стародавньої Месопотамії.

У процесі зняття наданих імен висвітливо кілька випадків в м. Одесі та на Київщині, які є досить показовими. Після заяви Прокурора СРСР про притягнення до відповідальності «прибічників і злісних діячів контрреволюційної троцькістсько-зінов'євської терористичної банди» Томського, Бухаріна, Рикова, Угланова, Радека, П'ятакова, Серебрякова і Сокольникова почався ажіотаж із перейменуванням об'єктів, які носили ім'я цих діячів, працювали на керівних посадах і «обманювали партію і трудящих», будучи причетними до терористичної діяльності проти вождів Партії [12, арк. 23].

Ім'я партійного і профспілкового радянського діяча М.П. Томського носила 2-га фабрика Хромолітографії м. Одеса. Питання про перейменування терміново було винесене на засідання Партійного Комітету фабрики 23.08.36 р., де було вирішено: 1) прохати пролетарський суд про розстріл виявлених ворогів і безпощадність у боротьбі з будь-якими ворожими проявами; 2) клопотати про зняття з фабрики ім'я «дворушника, замаскованого ворога», оскільки колектив «жодного дня не бажає носити його ім'я»; 3) клопотати про присвоєння фабриці ім'я «дорогого вождя Партії і трудящих України т. Постишева», любов до якого буде щоденно спонукати парторганізацію і колектив фабрики боротися за найкращі показники; 4) доручити секретарю парткомітету провести мітинг з робочими, інженерно-технічними робітниками (ІТР) та службовцями, на якому «пропрацювати дану постанову» [12, арк. 23–24]. У тексті даної постанови, на нашу думку, досить виразно звучить істерія страху, що зумовило категоричне відмежування від ворогів народу, демонстрацію ненависті до всіх «ворогів» партії, запевнення у відданості, що підкріплювалося даними про хороші якісні показники в роботі фабрики, обіцянками «подесятерити пильність всієї

парторганізації і робітничого колективу» [12, арк. 23]. Тим паче, що вимога «фізичного знищення» ворогів звучала на другий день після самогубства М.П. Томського, про що 23.08.36 р. повідомляла газета «Правда». Того ж дня було проведено загальні збори робочих, службовців та ІТР фабрики, у протоколі яких продубльовано всі вимоги щодо знищення ворогів, зняття «ганебного ім'я ворога Томського» і присвоєння ім'я «дорогого вождя т. Постишева» [12, арк. 26]. На підставі рішень цих зборів Парткомітет фабрики 25.08.36 р. надіслав відповідне клопотання до ВЦВК [12, арк. 25], керуючись яким Президія ЦВК УСРР прийняла рішення задовольнити клопотання колективу Одеської фабрики Хромолітографії [12, арк. 27].

Ім'я Томського носив також машинобудівний завод м. Києва, у зв'язку з чим розгорнувся процес по перейменуванню. Надання топонімам містично-персоніфікованих рис видно з тексту звернення колективу заводу про перейменування (як і в попередньому прикладі). Зазначено, що протягом останніх років завод перебував «у глибокому виробничому прориві», не виконуючи завдань партії та уряду (так, наче саме ім'я гальмувало успішний розвиток підприємства). І лише з поточного року завод почав виконувати виробничу програму з перевищенням, що було відмічено спеціальною постановою. Вважаючи за ганьбу носити далі ім'я Томського, опираючись на досягнення останнього року, колектив просив уряд з нагоди 60-річчя Всесоюзного Старости тов. Калініна присвоїти заводу його ім'я [12, арк. 33]. З 21 по 31 серпня 1936 р. відбувалися засідання партійних органів з даного питання. На основі рішень і клопотань Президії Петрівської райради, Президії Київської міськради, Президії Обласного Виконкому у вересні ЦВК УСРР постановив зняти з Київського машинобудівельного заводу ім'я Томського, перейменувавши його на ім'я М.І. Калініна [12, арк. 30–32, 28].

У сфабрикованій троцькістсько-зінов'євській справі проходив ще один партійний радянський діяч, перший заступник народного комісара важкої промисловості СРСР Г.Л. П'ятаков, батько якого в дореволюційний час був інженером-технологом, а потім директором Маріїнського цукрового заводу в Черкаському уїзді Київської губ. Городищенський пісочний і рафінадний цукрові заводи Київського Цукротресту (названі колись на честь імператриці Марії Олександрівни) носили ім'я Г.Л. П'ятокова. Викриття «контрреволюційної банди» дало поштовх до термінових заходів щодо перейменування промислових підприємств. На окремих та спільних зборах трудових колективів цих заводів було згадано капіталістичне походження Г. П'ятокова, експлуататорську діяльність його батька, який «не раз палкою бив спину робочих», наживався за їх рахунок, охарактеризовано зрадливість партійного діяча, який не виправдав високу довіру партії, не позбувся старої ідеології, вступив у терористичну організацію, що прагнула «віддати пролетарську країну в руки фашистів» [12, арк. 46–48]. У прийнятих документах також яскраво простежується момент відречення і засудження ім'я «ворога» і прохання надати заводу нове ім'я, котре стане оберегом, ім'я «перевіреного і стійкого більшовика, члена ЦК КП(б)У, члена Політбюро КП(б)У, члена Уряду командарма першого рангу – командуючого КВО тов. Якіра». Беручи на себе це почесне ім'я зобов'язувалися бути гідним даної честі і з посиленням ентузіазмом виконувати партійні плани [12, арк. 46].

Цікавим є звернення колективу до І.Е. Якіра від 23.11.36 р. про перейменування цукрових заводів, копія якого адресувалася до газети «Пролетарська правда». У ньому в загальних рисах викладалася суть справи про рішення Верховного Суду щодо виявлених «ворогів», під іменем одного з яких знаходяться заводи, обґрунтовано чужість імені П'ятокова для трудящих через капіталістичне походження та «звірства» батька щодо робітників. Далі указувалося, що колектив клопоче перед обласними і центральними органами про зняття ім. П'ятокова і прохає дати право присвоїти «Ваше ім'я дорогий Іона Емануїлович», на честь якого робітники зобов'язуються посилити енергію для виконання норм, організації стаханівського руху, освітньої роботи і т. д. Для підтвердження рішучості виправдати почесне ім'я викладалося по 4 пункти зобов'язань від кожного заводу [12,

арк. 45]. У грудні 1936 р. вийшла постанова Президії Київського обласного виконкому на підтримку рішення про перейменування [12, арк. 44], а в лютому 1937 р. ЦВК УРСР клопотав перед ЦК КП(б)У щодо присвоєння цукроварні ім'я І.Е. Якіра [12, арк. 43].

Таким чином, в умовах репресій і деформації суспільних цінностей, топонімічні назви набули сакрального характеру і теж потрапляли під переслідування. Цінність виживання, страх репресій зумовили лавину перейменувань, проти чого навіть виступали союзні органи влади. Можна припустити, що в умовах масового терору імена вождів партії в масовій свідомості асоціювалися із своєрідним оберегом. Пафосні зобов'язання трудових подвигів, які в реальності не відповідали дійсності, мали переконувати центральне керівництво у відданості більшовицьким ідеалам і партійним вказівкам. Адже, якщо під маховик репресій потрапляли найвищі посадовці країни, то пересічні мешканці мусили відчувати повну беззахисність.

Загалом слід погодитися з висновком дослідників, які стверджують, що радянською системою не було створено механізму, який би гарантував від випадкових кон'юктурних найменувань. Влада демонструвала нігілістичне, пролеткультівське ставлення до історико-культурної спадщини, виникла тенденція до «культової топоніміки», відбувалися топонімічні перевороты [1].

Загалом у радянській політичній діяльності 1920–1930-х рр. сформувалася практика використовувати топоніми в якості ідеологічної пропаганди, поширення радянських цінностей та популяризації більшовицьких класово-революційних символів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В.П. Топонимика и идеология в Советской России (1917–1941 гг.) // Топонимия России и мира / Валерий Павлович Андреев – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://toponimika.ru/index.php?id=3>
2. Брехуненко В. Випробування топонімією. Чи достатньо прибрати лише радянські назви / Віктор Брехуненко // Тиждень. – 2 червня, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/136904>
3. Борисенко М. Топоніміка України 1920–1930-х рр. (історичний аналіз) / Мирослав Борисенко // Етнічна історія народів Європи. – 2000. – № 8. – С. 21–25.
4. Гудим В. Декомунізація топонімії – шлях до одужання // Полтавська обласна державна адміністрація. Офіційний ВЕБ портал / Валентина Гудим. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua/story/dekomunizaciya-toponimiyi-shlyah-do-oduzhannya>
5. Красная Могила // Википедия – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Красная_Могила
6. Мамалига А., Данильчук Д. Актуальні проблеми міської топоніміки і публікації мас-медіа / Анастасія Мамалига, Дмитро Данильчук – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2131>
7. Назви вулиць Києва в конфлікті ідеологій: Навчально-методичний довідник / Автори: Коцур А.П., Іваницька Л.В., Казьмирчук М.Г., Могильний Л.П., Терес Н.В., Пшеничний Т.Ю. – К., 2009. – 48 с.
8. Никитин С. Революция и география / Сергей Никитин // Отечественные записки. – 2003. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/oz/2003/2/nik.html>
9. Тарапон О. Формування ієрархії «вождизму» в радянській ціннісно-світоглядній системі України 1920–1930-х рр. / Оксана Тарапон // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Вип. 36. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 70–78.
10. Тахтаулова М.Ю. Топоніміка та ідеологія: зміни у топоніміці Харкова в перші десятиліття радянської влади / М.Ю. Тахтаулова // Вісник НТУ «ХПІ». – 2014. – № 25(1068). – С. 128–136.
11. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф.1, оп. 20, спр. 6616. – 76 арк.
12. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф.1, оп. 20, спр. 6821. – 48 арк.

REFERENCES

1. Andreev V.P. Toponimika i ideologiya v Sovetskoy Rossii (1917–1941 gg.) // Toponimiya Rossii i mira / Valeriy Pavlovich Andreev – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://toponimika.ru/index.php?id=3>.
2. Brekhunenko V. Vyprobuvannya toponimiieiu. Chy dostatno prybraty lyshe radianski nazvy / Viktor Brekhunenko // Tyzhden. – 2 chervnia, 2015. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://tyzhden.ua/Society/136904>.
3. Borysenko M. Toponimika Ukrainy 1920–1930-kh rr. (istorychnyi analiz) / Myroslav Borysenko // Etnichna istoriia narodiv Yevropy. – 2000. – № 8. – S. 21–25.

4. Hudym V. Dekomunizatsiia toponimii – shliakh do oduzhannia // Poltavska oblasna derzhavna administratsiia. Ofitsiyni VEB portal / Valentyna Hudym. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.adm-pl.gov.ua/story/dekomunizaciya-toponimiyi-shlyah-do-oduzhannya>.
5. Krasnaya Mogila // Vikipediya – [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: https://ru.wikipedia.org/wiki/Krasnaya_Mogila.
6. Mamalyha A. Aktualni problemy miskoi toponimiky i publikatsii mas-media / Anastasiia Mamalyha, Dmytro Danylchuk – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2131>.
7. Nazvy vulyts Kyieva v konflikti ideolohii: Navchalno-metodychnyi dovidnyk / Avtory: Kotsur A.P., Ivanytska L.V., Kazmyrchuk M.H., Mohylnyi L.P., Teres N.V., Pshenychnyi T.Iu. – К., 2009. – 48 s.
8. Nikitin S. Revolyutsiya i geografiya / Sergey Nikitin // Otechestvennye zapiski. – 2003. – № 2. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://magazines.russ.ru/oz/2003/2/nik.html>.
9. Tarapon O. Formuvannia ierarkhii «vozhdyzmu» v radianskii tsinnisno-svitohliadni systemi Ukrainy 1920–1930-kh rr. / Oksana Tarapon // Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii: Zbirnyk naukovykh statei. – Vyp. 36. – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2015. – S. 70–78.
10. Takhtaulova M.Iu. Toponimika ta ideolohiia: zminy u toponimitsi Kharkova v pershi desiatylittia radianskoi vlady / M.Iu. Takhtaulova // Visnyk NTU «KhPI». – 2014. – № 25(1068). – S. 128–136.
11. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6616, 76 ark.
12. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6821, 48 ark.

Тарапон О.А. Советские топонимы 1920–1930-х гг.: история формирования и идеологично-ценностное направление.

В статье освещен процесс становления советской топонимики на протяжении 1920–1930-х гг., особенности формирования новых названий населенных пунктов и различных государственных хозяйственных и культурно-образовательных учреждений. Показано идеологическое и политическое наполнение советских топонимов, которые должны были формировать соответствующие ценности в общественном сознании, популяризировать большевистскую систему.

Массово изменяя старые топонимы, большевики стремились разорвать с прошлым, уничтожить историческую память, усилить процессы русификации и унификации, сформировать собственную систему символов. Поэтому переименованию подлежали религиозные, старые казацкие и другие исторические названия. Советские топонимы стали одним из видов пропаганды, они отражали революционные и классовые идеалы. Особо распространенными были именные названия на честь героев и советских командиров, основателей международного революционного движения. А с 1930-х гг. массовый характер получили переименования в честь вождей советского государства. В условиях репрессий и деформации общественных ценностей, топонимические названия приобрели сакральное значение и тоже попадали под репрессии.

Ключевые слова: советские топонимы, населенные пункты, советские символы, идеологические ценности.

Tarapon O. Soviet toponyms 1920–1930's: formation and history of ideologically-valuable guidance.

In the article the process of formation of the Soviet toponyms during the 1920–1930's., especially the formation of new settlements and the names of various government economic, cultural and educational institutions. Showing their ideological and political content of Soviet names, which were to form the corresponding values in the public mind, to promote the Bolshevik system.

Mass replacing old place names Bolsheviks sought to break with the past, destroy historical memory. Therefore, subject to rename religious, old Cossack names Russification enhance processes and unify to form its own system of symbols. Therefore Soviet place names have become a type of propaganda, they reflect class and revolutionary ideals. Special widespread registered name in honor of the heroes and Soviet commanders, the founders of the international revolutionary movement. And from 1930 gained massive renaming in honor of the leaders of the Soviet state. In conditions of repression and the strain of social values, toponymic names became sacred character and also fell under persecution.

Keywords: Soviet place names, towns, Soviet symbols ideological values.

Одержано 2.02.2016